

kolektivizacije sela. Na zavidnom nivou urađen je segment knjige koji elaborira zadrugarstvo, od utvrđivanja koncepta i tendencije od nabavno-prodajnih zadružnih zajednica ka proizvođačko-zemljoradničkim, do nagovještaja o neuspjesima koji su, naravno, došli kasnije što izlazi iz periodizacijskog okvira ove knjige. Osim po aktu nacionalizacije, sva ostala političko-pravna regulativa je s manje ili više uspjeha preslikana prema sovjetskom modelu, što se nije savim uklapalo u domaći albijent i mentalitet stannovništva, te je postajalo izvorom mnogih nesporazuma i podozrenja.

U drugom dijelu knjige autor govori o agraru i selu u planskoj izgradnji do 1949. godine. Problematiku prezentira kroz osam poglavlja, što svako za sebe ima posebnu temu za razgovor. U dvije burne godine, četrdeset sedmoj i četrdeset osmoj, smještene su dobro poznate teme sela, agrarne reforme, kolonizacije, otkupa, zadrugarstva u novim trendovima, a posebno mjesto zauzima 1948. godina, odnosno agrarna politika u svjetlu sukoba KPJ s Informbiroom, odraz tog sukoba na bosanskohercegovačke i bosanskokrajiške prilike, te odluke najviših partijskih instanci na daljnji tok agrarne politike u jugoslavenskim uvjetima. Mnogo je pojedinačnih pitanja koja bi zaslužila pažnju, međutim, potrebno je istaći segment koji se odnosi na lijeva skretanja u dubičkom srezu, o kojim do sada u literaturi nije pisano na ovako dokumentovan način.

Konačno, naučni i stručni kvaliteti ove knjige, uz nezaobilaznu napomenu da je konsultovana ogromna arhivska građa iz jugoslavenskih, bosanskohercegovačkih i bosanskokrajiških arhiva, zatim seriozno urađeni zaključci, prilozi s pobrojanim izvorima i literaturom, preporučuju knjigu za čitanje širem krugu čitalaštva, a ne samo onima čija je to uža specijalizacija. Zato se i valja nadati da će se kroz koju godinu pojaviti i druga knjiga o problematici seljaštva u socijalizmu, prvom knjigom najavljena na najbolji mogući način.

Vera Kac

Radovi Zavoda za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu
Vol. 22, Zagreb 1989.

U ovom broju časopisa tri su članka posvećena srednjovjekovnoj problematici. Miroslav Brandt autor je *Priloga o značenju imena Zagreb* (5—22). Prvo je nabrojio šest dosadašnjih interpretacija, u kojima je to ime pretežno objašnjavano lokacijski, a tek ga je 1977. M. Perak objasnio socijalno-ekonomskim činiteljima. Međutim, i Peraku je važniji bio lingvistički aspekt tog imena. Brandt razrađuje

tezu o društveno-ekonomskoj uvjetovanosti imena Zagreb i traži pozitivnu povijesnu potvrdu u agrarnim, privrednim i društvenim odnosima u sjevernoj Hrvatskoj u vrijeme kada se to ime prvi put javlja u sačuvanim dokumentima.

Ante Laušić u članku *Pripadnost i uloga srednjovjekovnih Poljica u vrijeme hrvatskih narodnih vladara* (23—48) odgovara na pitanje kome je pripadalo Poljičko primorje u doba narodne dinastije. U historiografiji postoje tri mišljenja: 1. da su Poljice pripadale primorskoj ili kliškoj župi, kao užoj, i hrtaskoj državi, kao široj zajednici; 2. da je primorski dio Poljica pripadao vlasti neretljanskog kneza; 3. da je Poljičko primorje priznavalo trojicu vladara: hrvatskog vladara, neretljanskog kneza i splitskog biskupa. Laušić zastupa prvo mišljenje i kaže da Poljičko primorje »nikada nije bilo izdvojeno iz sastava hrvatskog geopolitičkog prostora«.

Borislav Grgin autor je članka *Historiografija o zadarskom otočju u srednjem vijeku* (310—327) u kojem je dao pregled izvora, sinteza i pregleda, te literature o zadarskom otočju u ranom i razvijenom srednjem vijeku. U zaključku predložio je nekoliko mogućih putova rješavanja problema povijesti tog prostora u srednjem vijeku.

Problemima hrvatske povijesti u vrijeme habsburške vlasti posvećeno je sedam, odnosno osam radova.

Daniela Živković u članku *Publicistika na njemačkom jeziku u Zagrebu u drugoj polovici 18. stoljeća* (49—70) prvo je opisala povijesne prilike i stanovništvo Zagreba u to vrijeme. Zatim govori o tome tko je u Zagrebu čitao njemačke publikacije i kako je bilo zagrebačko knjižarstvo. Prva knjiga objavljena na njemačkom u Zagrebu bila je Relkovićeva *Nova slavonska, i nimačka gramatika. Neue Slavonisch — und Deutsche Grammatik* (1767), a do 1800. godine tiskano je još 39 naslova. Autorica je dala pregled tih knjiga s obzirom kojem području pripadaju. Zatim slijedi prikaz periodičkih publikacija, kalendara i novina. Na kraju članka je abecedna bibliografija njemačkih publikacija u Zagrebu 1750—1800. godine.

Stjepan Antoljak u članku *Odjeci i posljedice francuske revolucije (1789) u hrvatskim krajevima* (211—266) prati kako su se vijesti o događajima u Francuskoj odrazile na hrvatsko društvo. Govori o borbi hrvatskog plemstva protiv mađarizacije, o jakobincima u Hrvatskoj, o uroti Ignjata Martinovića, o djelatnosti baruna Taufferera, o događajima u Dalmaciji nakon pada Mletačke Republike, o akcijama za priključenje Dalmacije Hrvatskoj.

Mladen Andreis u članku *Uzroci smrti na otoku Šolti od god. 1825. do 1900. prema podacima iz Matičnih knjiga umrlih* (113—132) prvo je dao podatke o otoku i o izvorima, tj. o maticama umrlih, koje su za Šoltu djelomično sačuvane od 1658, a od 1825. godine vodile su se prema novim obrascima u kojima se nalazila rubrika »Ultima malattia e motivo della morte«. Tako je tek od tada moguće kontinui-

rano pratiti podatke o uzrocima smrti. Andreis je stanovništvo grupirao u četiri župe, a uzroke smrti podijelio je u petnaest grupa. Do sredine sedamdesetih godina na otoku nije bilo liječnika, pa je u tom prvom periodu moguća netočna dijagnoza uzroka smrti, jer su je ustanovljavali i upisivali župnici. U drugom razdoblju, 1875—1900, liječnik je stalno bio prisutan na otoku, pa su uzroci smrti točniji. Andreis je radu priložio nekoliko tabela i popis uzroka smrti na otoku.

Iskra Iveljić u članku *O značenju unutrašnjeg odsjeka Banskog vijeća (1848—1850)* (71—94) govori o djelatnosti te nezavisne, ali privremene i od vladara nepotvrđene hrvatske vlade u vrijeme i neposredno nakon revolucije. Bansko vijeće imalo je nekoliko odsjeka: unutrašnji, prosvjetni, financijski, pravosudni i bojni. Ovaj je članak napisan na temelju građe unutrašnjeg odsjeka.

Dragutin Pavličević u članku *Gospodarske prilike Civilne Hrvatske (1860—1873) s posebnim osvrtom na agrarnu proizvodnju*, (133—146) govori o primodnim uvjetima za agrarnu proizvodnju, o agrarnim gospodarskim sustavima (dvopoljni i tropoljni, višegodišnji plodored livadsko-pašnjačko, paljevinsko i slobodno gospodarenje), zatim o pitanju unapređenja agrarne proizvodnje, o upotrebi poljoprivrednih i parnih strojeva, te o uzrocima usporenog ekonomskog razvoja. Razdoblje koje Pavličević razmatra, 1860—73, obilježeno je ukidanjem neoapsolutizma i revizijom Hrvatsko-ugarske nagodbe.

Ivan Jurišić u prilogu *Jedan izvor o krajiškim narodnim školama iz 1868* (297—301) objavio je u prijevodu s njemačkog komentara školskog savjetnika Stefana Sabljaka o nekim pitanjima krajiškog školstva.

Gordana Kiriwokapić u članku *Skupštinski pokret i politička aktivnost Srpske samostalne stranke u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji 1903—1905. godine* (95—111) govori o aktivnosti stranke koja je u tom razdoblju »prekrila ceo prostor Kraljevine Hrvatske i Slavonije gdje živ srpski narod«. Autorica je opisala srpske narodne skupštine, pouzdaničke sastanke i borbu samostalaca za mjesta u strukturi vlasti od općina do županijskih skupština. Iz napisa i političke aktivnosti samostalskih prvaka izvela je sedam osnovnih postulata stranke.

Dva članka prilozi su za biografiju dvojice hrvatskih političara i javnih djelatnika.

Branka Boban u članku *Stjepan Radić — opus, utjecaji i dođiri* (147—210) govori o publicističkom opusu i utjecajima na djelo našeg »prvog školovanog politologa«. Radove Stjepana Radića autorica je klasificirala u šest grupa i svaku od njih analizirala. U drugom dijelu članka analizirala je utjecaj koji je na Radićevo djelo imalo njegovo ponijeklo i imovno stanje, njegovo školovanje u Zagrebu i putovanja po Hrvatskoj, putovanja u Rusiju, studij u Pragu i Parizu.

Ivan Očak u članku *Dr. Ante Ciliga — otpadnik komunizma i staljinske čistke* (267—296) podijelio je Ciligin životni put u dva razdoblja: 1. revolucionarno, od 1918. do tridesetih godina, 2. antikomunističko, antiboljševičko i antisocijalističko, od tridesetih godina do danas. Zatim je opisao revolucionarno razdoblje. Nakon što je jedno vrijeme bio profesor na Komunističkom univerzitetu nacionalnih manjina u Moskvi, Ciliga je osuđen i upućen u logor. Poslije izdržavanja kazne napustio je SSSR i u francuskom ljevičarskom listu *La Verité* krajem prosinca 1935. opisao svoja logorska iskustva. Bili su to prvi podaci u Evropi o staljinskim represijama, kaže Očak. Zatim opisuje Ciliginu djelatnost u razotkrivanju staljinističkog režima, te način na koji se KPJ obračunala s ovim trockistom. U zaključku Očak je negativno ocijenio Ciliginu kritiku staljinizma, jer »Ciligina istina nije tada mogla mobilizirati mase nego ih je čak destimulirala i smetala je borbi Komunističke partije Jugoslavije«.

Tekst Božene Vranješ-Soljan *Mjesto demografije u povijesnoj znanosti* (303—310) proširena je verzija njezinoga priloga na Interkatedarskom sastanku o nastavi demografije, koji je održan u Zagrebu u studenom 1988. godine. Demografija je nova i relativno mlada znanstvena disciplina, koja se sve više diferencira od drugih srodnih znanosti. Autorica je pokazala kako se povijesna znanost i demografija međusobno prožimaju u nekim područjima istraživanja ljudskog društva.

Posljednji dio časopisa (329—380) zauzimaju ocjene i prikazi, u kojima su prikazane nove knjige i časopisi s područja historijske znanosti.

Damir Agičić

Riječ urednika *Istorije Saveza komunista Bosne i Hercegovine*

Cijenjeni gosti, kolege i saradnici!

Namjera mi je da vam ovom prilikom u kratkim potezima predočim u mnogočemu osobenu genezu djela koje se danas predaje u javnost.

Već prije više od trideset godina — odnosno uoči, a napose poslije osnivanja Instituta za istoriju radničkog pokreta u Sarajevu, javljale su se ideje i kovali planovi o pisanju cjelovitije istorije komunističkog pokreta na tlu Bosne i Hercegovine. Tek kada su se potkraj 70-ih godina, zahvaljujući uglavnom postignutim rezultatima dugotrajnih istraživanja i seriji novih monografija i članaka nekolicine kvalifikovanih istoričara, stekle izvjesne osnovne pretpos-